

УДК 371.214.46

I. M. Олійник, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти, Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського

Oliinyk Iryna. PhD in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Pedagogical Skills and Inclusive Education, M. V. Ostrohradskyi Poltava Academy of Continuous Education, Ukraine

E-mail: ditvora@ukr.net

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0003-2315-2456>

O. M. Дубінчук, аспірант, Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Dubinchuk Oleksandr. Postgraduate, Luhansk Taras Shevchenko National University, Ukraine

E-mail: dubinchuk57@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0009-0008-5929-4492>

B. A. Сухомлин, аспірант, Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

Sukhomlyn Bohdan. Postgraduate, Luhansk Taras Shevchenko National University, Ukraine

E-mail: perebijnispetro077@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0009-0003-5773-5403>

СУТНІСТЬ ТА СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТІ

Розглянуто сутність та розуміння інтегрованого підходу в освіті на сучасному етапі, що є актуальним в аспекті реалізації державної освітньої політики. Систематизовано, уточнено й теоретично узагальнено систему понять і термінів, які використовуються при розробленні проблеми інтеграції в освіті.

Розкриваються підходи до розуміння сутності поняття «інтеграція» та відображаються основні тлумачення цього терміна в довідникових та педагогічних виданнях, наукових дослідженнях. Уточнюється, розширюється й поглиблюється зміст понять «інтеграція в освіті», «інтеграція навчання», «підхід до навчання». Розкривається сутність інтегрованого підходу, пропонується позиція вчених щодо сутності поняття «інтегрований підхід». Аналізуються засоби та форми реалізації інтеграції та ефективність інтегрованої педагогічної системи.

Ключові слова: інтеграція; інтегрований підхід; інтеграція в освіті

The Essence and Modern Understanding of the Integrated Approach in Education

The paper considers the essence and understanding of the integrated approach in education at the present stage, which is actual in terms of the implementation of state educational policy. The system of concepts and terms used in the study of the problem of integration in education is systematized, clarified and theoretically generalized.

The approaches to understanding the essence of the concept of “integration” are revealed and the main interpretations of this term in reference and pedagogical publications, scientific research are reflected. The content of the concepts of “integration in education”, “integration of learning”, “approach to learning” is clarified, expanded and deepened. The essence of the integrated approach is revealed, the position of scientists on the essence of the concept of “integrated approach” is proposed. The means and forms of realization of integration and the effectiveness of the integrated pedagogical system are analyzed.

Keywords: integration; integrated approach; integration in education

Постановка проблеми. У Концепції «Нова українська школа» визначено основні напрями переходу до нового типу освіти, що обумовлено необхідністю формування в учнів адекватної сучасному рівню знань картини світу, цілісного світорозуміння і наукового світогляду, інтеграції особистості в національну та світову культуру. Перед вітчизняною освітою постало важливе завдання з розвитку та саморозвитку сутнісних, природних властивостей особистості у їхній єдності та цілісності, «її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей» [6] (Закон України «Про освіту»). Ця обставина є головною причиною необхідності застосування інтегрованого підходу в сучасній освіті.

Аналіз актуальних досліджень. Ураховуючи те, що інтеграція є складним і багаторівневим явищем, велика кількість науковців досліджує проблему інтеграції в різних аспектах. Українськими вченими здійснювалося дослідження проблеми інтегрованого підходу в різних напрямках, як-от: визначення та обґрунтування філософських основ інтеграції знань в освіті (О. Бадюк, Я. Кміт, І. Козловська, С. Клепко та ін.); розроблення інноваційних концепцій цілісного змісту освіти за інтегрованим підходом (К. Гуз, В. Льченко, С. Якименко та ін.); теоретико-методологічні аспекти дидактичної інтеграції (С. Гончаренко, Р. Гуревич, Я. Собко та ін.); дидактичні особливостей інтеграції змісту освіти (А. Богуш, М. Г. Беленька, Л. Варзацька, Н. Гавриш, В. Паламарчук, О. Савченко та ін.).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на широкий спектр аналізу проблеми на теоретичному та практичному рівнях, питання реалізації інтегрованого підходу в освіті ще потребує наукового вивчення, узагальнення та систематизації.

Мета статті полягає в уточненні, розширенні та узагальненні змісту поняття «інтегрований підхід» та уточненні системи понять і термінів, які використовуються при розробленні цього підходу в освіті.

Викладення основного матеріалу. Інтеграція в перекладі з латинської мови (*inteder* – цілий) – процес возз'єднання, об'єднання в ціле раніше розрізнених частин та елементів.

Інтеграція належить до загальнонаукових категорій та запозичена педагогікою із філософії. Початком при обґрунтуванні інтегрованого підходу в освіті є схожість поглядів вітчизняних філософів, психологів і педагогів на сутність і зміст основних змістовних аспектів інтеграції.

У межах системного підходу інтеграція сприймається як процес вибудовування сутнісних зв'яз-

ків між різними елементами, орієнтованими на цілісність як на результат.

На філософському рівні вирішуються питання сутності, природи інтеграції, розглядаються характеристики інтеграційних процесів у різних сферах життєдіяльності людини, обґрунтовуються шляхи та способи побудови теорій, педагогічних концепцій на основі інтеграції [15].

У філософії інтеграція розуміється як сторона процесу розвитку, пов'язана з об'єднанням у ціле раніше різнорідних елементів. Процеси інтеграції можуть бути як у рамках уже сформованих систем – у цьому випадку вони ведуть до підвищення рівня цілісності та організованості системи, так і при виникненні нової системи з раніше не пов'язаних елементів. Під час інтеграції збільшуються обсяг та інтенсивність взаємозв'язків між складовими її системи, зокрема надбудовуються нові рівні управління. Результатом інтеграції є певний ступінь інтегрованості – стан упорядкованого функціонування частин цілого [14, с. 102].

Психологічними основами інтеграції є системність психічних процесів, розвиток яких необхідний для успішного здійснення діяльності (естетичне сприйняття, образне мислення, уява, емоційне відношення до діяльності, а також пам'ять та увага) [12].

Інтегративний підхід має враховувати особливості особистості. Особистість сама по собі є інтегративним утворенням, властивості, структурні елементи якого взаємопов'язані. Отже, для того, щоб особистість формувалася як цілісне утворення, потрібний і інтегрований вплив.

У педагогіці інтеграція позиціонується як загальнонаукова категорія і входить у педагогічну науку, цілісність критеріїв якої (людина, особистість, індивідуальність, суб'єкт, педагогічний процес, виховання, освіта та ін.) є відкритою системою для інтеграції – цілісного процесу і одночасно складовою частини більш широкої системи – інтеграційних процесів в освіті.

З'ясуємо передовсім сутність термінолексем, складників феномена «інтегрований підхід» за термінологічними джерелами.

Поняття «інтеграція» є серцевиною феномена «інтегрований підхід». У тлумачному словнику української мови це поняття визначається як «об'єднання чого-небудь в єдине ціле» [13, с. 237]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначається, що «інтеграція – це об'єднання в ціле будь-яких окремих частин; об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи; процес упорядкування, узгодження та об'єднання структур і функцій у цілому організмі» [2, с. 500]. У педагогічному словнику за ред. М. Д. Ярмаченка інтеграція тлумачиться як

поняття, що означає як стан зв'язності окремих диференційованих частин і функцій системи, організму в ціле, так і процес, що веде до такого стану [10, с. 229]. Автори соціолого-педагогічного словника визначають інтеграцію як один вектор розвитку, пов'язаний із об'єднанням у ціле раніше різнорідних частин та елементів, збільшується обсяг та інтенсивність взаємозв'язків і взаємодії між елементами, зокрема надбудовуються нові рівні управління [11, с. 94]. Тлумачний словник Оксфордського університету розглядає інтеграцію як «акт чи процес поєднання двох чи більше частин таким чином, щоб вони функціонували разом» [8, с. 675].

Отже, аналіз визначень поняття «інтеграція» дає нам змогу зробити висновок про те, що це поняття розглядається як процес; об'єднання у ціле; пов'язаність окремих елементів в одному цілому. Інтегративні процеси є процесами якісного перетворення окремих елементів системи чи всієї системи.

На сучасному етапі інтеграція – один із перспективних методологічних напрямів нової освіти. «Інтеграція в освіті» тлумачиться як об'єднання, органічне злиття освітніх установ, систем, змісту освітніх програм, різних предметів або предметних галузей [3, с. 198] (Гончаренко, 2011).

За М. Ярмаченком, інтеграція змісту освіти – це процес виявлення однотипних закономірностей в елементах змісту навчання та встановлення їх системної цілісності. Інтеграція самостійних предметів чи окремих елементів змісту освіти в єдину цілісну систему відбувається на основі закономірних зв'язків між ними, при цьому використовуються такі форми організації та викладу наукових знань, як метафоризація, метафізація, мережа теорій, картин, картин світу тощо [10, с. 229].

А в короткому педагогічному словнику тлумачиться словосполучення «інтеграція навчання» як «відбір та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів». Виділяються різні види інтеграції: тематична інтеграція – здійснення відбору та об'єднання навчального матеріалу з різних предметів з метою цілісного й всебічного вивчення важливих наскрізних тем; повна інтеграція – створення інтегрованих курсів на основі об'єднання в єдине ціле знань з різних предметів [9, с. 36].

Утілення різних інтеграційних нововведень в освітній процес номінується в освіті таким узагальненим поняттям, як інтегрований підхід. Цей підхід означає реалізацію принципу інтеграції у будь-якому компоненті педагогічного процесу, забезпечує цілісність та системність педагогічного процесу. З'ясуємо його сутність.

Підхід як одне з понять, головною ознакою якого є науковість, лежить в основі педагогічної теорії та визначає стан педагогічної практики. Констатуємо, що лексема «підхід» у педагогічних дослідженнях трактується як певна освітня позиція педагога в побудові освітнього процесу (реального (чи ідеального) із визначенням його головного сегмента (методологічної спрямованості) [1, с. 122].

Термін «підхід до навчання» багатозначний. Це: а) світоглядна категорія, у якій відображаються соціальні настанови суб'єктів навчання як носіїв суспільної свідомості;

б) глобальна та системна організація та самоорганізація освітнього процесу, що включає всі його компоненти і насамперед самих суб'єктів педагогічної взаємодії: вчителя (викладача) й учня (студента) [1].

Інтегрований підхід означає реалізацію принципу інтеграції як одного з дидактичних принципів навчання, що взаємодіє з кожним із них (принципами науковості, систематичності та послідовності, свідомості й активності, наочності, зв'язку теорії з практикою, доступності і міцності знань, обліку індивідуальних особливостей учнів).

Поняття «інтегрований підхід» розкривається насамперед через низку ознак: цілісність, багатосторонність та єдина освітньо-світоглядна спрямованість усіх прийомів та методів навчання, наступність та послідовність у змісті, планомірність і узгодженість в організації.

На думку В. Р. Ільченко, інтегрований підхід в освіті – це підхід, що веде до інтеграції змісту освіти, тобто доцільного об'єднання його елементів у цілісність. При цьому результатом зазначеного інтегративного підходу можуть бути цілісні системи знань різних рівнів – цілісність знань про соціальну (зокрема педагогічну), природну, космопланетарну дійсність; предмета, курсу, розділу, теми. Важливо, що у практичній площині інтегративний підхід реалізується під час вивчення інтегрованих курсів чи окремих предметів з освітньої галузі, коли цілісність знань формується завдяки інтеграції їх на основі спільних для всіх предметів закономірностей, що спрямовують навчальний процес на об'єднання знань у цілісність. Це відбувається на основі міждисциплінарних підходів до їх організації [5, с. 356].

Інтегрований підхід до навчання – це реальне втілення інтегративного принципу в процесі навчання: сукупність завдань, змісту, форм, методів, прийомів, засобів у вивченні взаємопов'язаного матеріалу споріднених дисциплін для створення системних знань школярів у цій галузі, що впливають на формування цілісного світогляду учнів.

Із погляду змісту та форм організації інтегративність виявляється через єдність усіх етапів навчання – чіткого та повного визначення цілей, завдань, способів їхньої реалізації та аналізу ефективності кінцевих результатів, що сприяє активізації сприймання матеріалу, досягненню цілісності знань. Інтеграція змісту освіти – це процес і результат об'єднання окремих компонентів змісту освіти в єдине ціле. Визначальною характеристикою цілого є внутрішня єдність його елементів, зумовлена їхнім сутнісним зв'язком. Ознакою цілісності є підлягання всіх її елементів єдиним, спільним для них закономірностям. Цілісності змісту освіти можна досягти в процесі інтеграції його на основі загальних, спільних для всіх елементів змісту освіти наскрізних закономірностей, коли кожен елемент змісту може бути об'єднаний з усіма іншими шляхом обґрунтування їх на основі загальних закономірностей збереження, спрямованості процесів до рівноважного стану, періодичності процесів, що відбуваються в реальності [7].

Серед концепцій сучасних авторів, що досліджують проблему інтеграції змісту освіти, потрібно виділити концепцію інтегрованого курсу «Довкілля» (авт. В. Р. Ільченко, К. Ж. Гуз), у рамках якої основою для об'єднання знань школярів у цілісну систему є фундаментальні закономірності природи та основи народної педагогіки. Продуктом інтегрованого навчання, на думку авторів курсу, виступає життєствердний образ світу як особистісно значуща система знань, в основі якої лежать загальні закономірності (збереження, спрямованості самочинних процесів до рівноважного стану, періодичності процесів у природі). Життєствердний образ світу в процесі навчання має формуватися як власний продукт учня внаслідок неперервного застосування законів, загальних закономірностей до пояснення властивостей об'єктів, явищ дійсності; досягається цілісність свідомості учнів, у них формується звичка «діяти по закону» [8].

Інтегративний підхід ми розуміємо як спосіб, що виникає з потреб сучасної освітньої практики, комплексування всієї сукупності умов і факторів, що мають пряме або непряме відношення до формування особистості в умовах освітнього процесу. Цей підхід розглядаємо як шлях удосконалення освітньої практики, який потребує створення педагогічних умов реалізації інтеграції від загальнотеоретичного обґрунтування необхідності інтеграції конкретних навчальних дисциплін, визначення оптимального рівня та форми інтеграції предметів, точок поєднання навчального матеріалу, його провідних ідей до координування програм навчальних предметів, використання від-

повідних методів та прийомів, засобів навчання з метою формування цілісності знань школярів про світ. Такий підхід може більшою мірою, ніж традиційне навчання, сприяти вихованню особистості, що має цілісний світогляд, здатність самостійно систематизувати наявні в неї знання і нетрадиційно підходити до вирішення проблем.

Висновки. Інтегративний підхід, заснований на цілісності сприйняття дитиною навколишнього світу, постає як провідний принцип проєктування змісту освіти та дає змогу забезпечити умови для організації пізнання в рамках цілісного процесу. Таким чином, інтегративний підхід до освітнього процесу уможливило формування в учнів цілісної картини світу та створення передумов для всебічного розвитку особистості.

Перспективи подальших розвідок. Подальшого розроблення потребує визначення цілей, завдань та способів реалізації інтегрованого підходу в освіті, коректування методів навчання, а також вивчення досвіду реформування змісту освіти за інтегрованим підходом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш А. М. Інтегрований підхід у дошкільній освіті: мода чи вимога часу? *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. Одеса, 2023. № 3(144). С. 121–127.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. Бусел В.Т. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-ге вид., допов. й виправл. Рівне : Волинські береги, 2011. 552 с.
4. Гуз К. Ж. Теоретичні та методичні основи формування в учнів цінності знань про природу. Полтава : Довкілля-К, 2004. 472 с.
5. Енциклопедія освіти / голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
6. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст. 380) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 15.04.2024).
7. Ільченко В. Р., Гуз К. Ж., Олійник І. М. Інтеграція змісту освіти як виклик часу. *Витоки педагогічної майстерності*. 2019. Випуск 24. С. 85–89. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/14247/1/ILCHENKO.pdf> (дата звернення: 15.04.2024).
8. Короткий оксфордський політичний словник / пер. з англ. / за ред. І. Макліна, А. Макмілана. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. С. 127–130.
9. Короткий термінологічний словник з педагогіки / укладачі С. Г. Мельничук, О. С. Радул, Т. Я. Довга, С. В. Омеляненко. Кіровоград, 2004. 36 с.
10. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.

11. Соціолого-педагогічний словник / укл. С. У. Гончаренко, В. В. Радул, М. М. Дубінка та ін.; за ред. В. В. Радула. Київ: «ЕксОб», 2004. 304 с.

12. Теоретико-методологічні основи інтеграції психологічного знання / за ред. О. В. Завгородньої. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 180 с.

13. Тлумачний словник української мови / ред.: Т. В. Ковальова, Л. П. Коврига. Харків : Синтекс, 2002. 672 с.

14. Трихліб К. О. Інтеграція: сутність і особливості. *Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики* : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. Харків, 2016. С. 100–105.

15. Філософія інтеграції: монографія / за заг. ред. В. Д. Бондаренка, Ф. Г. Васьука. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 544 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; Вип. 18).

REFERENCES

1. Bogush, A.M. (2023). *Intehrovanyi pidkhid u doshkilnii osviti: moda chy vymoha chasu?* [Integrated approach in preschool education: a fashion or a requirement of the times?]. Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K.. Ushynsky, 3, 121-127 [in Ukrainian].

2. Busel, V.T. (Ed.) (2005). *Velykyi tлумачnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi mowy* [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv: Irpin: VTF "Perun"[in Ukrainian].

3. Honcharenko, S.U. (2011). *Ukrainskyi pedahohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk* [Ukrainian pedagogical encyclopedic dictionary]. Rivne : Volynski oberehy [in Ukrainian].

4. Huz, K. Zh. (2004). *Teoretychni ta metodychni osnovy formuvannia v uchniv tsinnosti znan pro pryrodu* [Theoretical and methodical foundations of formation of students' value of knowledge about nature]. Poltava : Dovkillia-K [in Ukrainian].

5. Kremen, V.H. (Ed.) (2008). *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of education]. Kyiv : Yurinkom Inter [in Ukrainian].

6. Law of Ukraine «On Education» (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 38-39, 380. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].

7. Ilchenko, V.R., Huz, K.Zh., Oliinyk, I.M. (2019). *Intehratiia zmistu osvity yak vyklyk chasu* [Integration of educational content as a challenge of the times]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti*, 24, 85–89. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/itstream/123456789/14247/1/ILCHENKO.pdf> [in Ukrainian].

8. Maklin, I., Makmilan, A. (Ed.) (2006). *Korotky oksfordskyi politychnyi slovnyk* [Concise Oxford Political

Dictionary]. Kyiv : Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy» [in Ukrainian].

9. Melnychuk, S.H., Radul, O.S., Dovha, T.Ia., Omelianenko, S.V. (Ed.) (2004). *Korotky terminolohichnyi slovnyk z pedahohiky* [Short terminological dictionary of pedagogy]. Kirovohrad [in Ukrainian].

10. Yarmachenko, M. D. (Ed.) (2001). *Pedahohichnyi slovnyk* [Pedagogical dictionary]. Kyiv : Pedahohichna dumka [in Ukrainian].

11. Radul, V. V. (Ed.) (2004). *Sotsiolo-ho-pedahohichnyi slovnyk* [Sociological and pedagogical dictionary]. Kyiv : "EksOb" [in Ukrainian].

12. Zavorodnia, O.V. (Ed.) (2020). *Teoretyko-metodolohichni osnovy intehratsii psykholohichnoho znannia* [Theoretical and methodological foundations of the integration of psychological knowledge]. Kyiv : Vydavnychi Dim «Slovo» [in Ukrainian].

13. Kovalova, T.V., Kovryha, L.P. (Ed.) (2002). *Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi mowy* [Explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Kharkiv: Synteks [in Ukrainian].

14. Trykhlіb, K. O. (2016). *Intehratiia: sutnist i osoblyvosti* [Integration: essence and features]. *Yevropeiska intehratiia v konteksti suchasnoi heopolityky, materialy naukovoї konferentsii* [European integration in the context of modern geopolitics]. Kharkiv [in Ukrainian].

15. Bondarenkj, V.D., Vashchuk, F.H. (Ed.) (2011). *Filosofia intehratsii: monohrafiia* [Philosophy of integration: monograph]. Uzhhorod : ZakDU [in Ukrainian].

Цитувати: Олійник І.М., Дубінчук О.М., Сухомлін Б.А. Сутність та сучасне розуміння інтегрованого підходу в освіті. *Постметодика*. 2024. № 1. С. 27–31.

Oliinyk, I.M., Dubinchuk, O.M., Sukhomlyn, B.A. (2024). *Sutnist ta suchasne rozuminnia intehrovanoho pidkhodu v osviti* [The Essence and Modern Understanding of the Integrated Approach in Education]. *Postmetodyka – Postmetodyka*, 1(142). 27–31. URL: <https://ed.pano.pl.ua/handle/022518134/1804>